

УДК 728.82.025:745:666.6 (477.83)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.03.755>

КАМІНИ ТА ПЕЧІ В ЕКСПОЗИЦІЇ ВЕЛИКОГО ПАЛАЦУ ЗОЛОЧІВСЬКОГО ЗАМКУ

Наталія ДЗЯДИК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4593-1090>

наукова співробітниця, Львівська національна

галерея мистецтв ім. Б. Возницького,

відділ Музей-заповідник Золочівський замок»,

вул. Тернопільська, 5, 80700, м. Золочів, Україна,

e-mail: n.dz.zolochiv@gmail.com

Мета статті — дослідити історію печей та камінів, представлених в експозиції інтер'єрів періоду історизму Великого палацу Золочівського замку, визначити художньо-стилістичні особливості їх декору та значення відбудованих кахельних печей XIX — поч. XX ст. й камінів у відтворенні історичної достовірності інтер'єрів. *Об'єктом* дослідження є вироби художньо-промислової кераміки кінця XIX — поч. XX ст.: кахлі та кахельні печі, каміни Великого палацу Золочівського замку, а *предметом* — художньо-стильові особливості декору печей та оздоблень камінів, представлених в експозиції періоду історизму. *Новизна дослідження* — вперше комплексно проводиться аналіз художньо-стилістичних особливостей кахлів печей та оздоблення камінів, досліджується історія виготовлення та первісного розміщення печей та камінів, представлених у Великому палаці Золочівського замку, зокрема в експозиції періоду історизму. *Методологія дослідження*: застосовано метод історичного опису, порівняльний метод — з аналогічними за художньо-стилістичним виконанням печами, систематизація даних. Це дає змогу пролити світло на походження кахельних печей та камінів Великого палацу Золочівського замку, окреслити час та місце їх створення і стильову приналежність. *Перспектива*: матеріали статті стануть основою подальшого дослідження системи опалення Золочівського замку, можуть бути використані в екскурсійній роботі на тлі зростання зацікавлення туристів історією та мистецтвом краю.

Ключові слова: Золочівський замок, Великий палац, Б. Возницький, історизм, кахельні печі, фірма «L. & C. Hardtmuth», фабрика І. Левинського, фабрика А. Верне-ра, каміни, Тоні Дежарден.

Nataliia DZIADYK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4593-1090>

Research Fellow

of the Zolochiv Castle Museum-Preserve,

Department of the Borys Voznytskyi

Lviv National Art Gallery,

5, Ternopilska Str., 80700, Zolochiv, Ukraine,

e-mail: n.dz.zolochiv@gmail.com

FIREPLACES AND TILED STOVES IN THE EXHIBITION OF THE GRAND PALACE OF ZOLOCHIV CASTLE

The purpose of the article is to investigate the history of stoves and fireplaces presented in the exposition of interiors of the historicism period of the Grand Palace of Zolochiv Castle, to determine the artistic and stylistic features of their decor and the significance of the reconstructed tiled stoves of the 19th — early 20th centuries and fireplaces in recreating the historical authenticity of the interiors.

The object of the study is the products of artistic and industrial ceramics of the late 19th — early 20th centuries: tiles and tiled stoves, fireplaces of the Grand Palace of Zolochiv Castle, and *the subject* is the artistic and stylistic features of the decor of stoves and fireplace decorations presented in the exposition of the historicism period.

The novelty of the study is that for the first time, a comprehensive analysis of the artistic and stylistic features of stove tiles and fireplace decoration is being conducted, and the history of manufacturing and original placement of stoves and fireplaces presented in the Great Palace of Zolochiv Castle, in particular in the exposition of the historicism period, is being investigated.

Research methodology: the method of historical description was applied, the comparative method was used with stoves of similar artistic and stylistic execution, and data were systematized. This makes it possible to shed light on the origin of the tiled stoves and fireplaces of the Great Palace of Zolochiv Castle, to outline the time and place of their creation and style affiliation.

Prospects: the materials of the article will become the basis for further research into the heating system of Zolochiv Castle, and can be used in excursion work against the background of growing interest of tourists in the history and art of the region.

Keywords: Zolochiv Castle, Grand Palace, B. Voznytskyi, Historicism, tiled stoves, L. & C. Hardtmuth company, Ivan Levynskyi factory, A. Werner factory, fireplaces, Tony Desjardins.

Вступ. Золочівський замок, збудований за Якова Собеського у першій третині XVII ст., належить до замків типу «palazzo in fortezza», тобто палац у фортеці. Великий житловий палац мав забезпечити зручне життя шляхетської родини Собєських, а добре опалення — створити комфортну атмосферу. Кахельні печі та каміни були не лише приладами опалення, а й декором інтер'єрів. Вони також відображали естетичні уподобання господарів та їх уявлень про красу. Як зазначають дослідники, на західноукраїнських землях обкладати печі кахельними плитками для збереження тепла спочатку стали саме в замках польсько-литовської шляхти [1, с. 393; 2, с. 69; 3, с. 136].

Про те, що печі були важливим і невід'ємним елементом архітектури та інтер'єрів житлового палацу Золочівського замку у XVII—XVIII ст., свідчать дані збережених інвентарних описів XVIII ст., в яких йдеться про кількість, деколи форму і декор печей та камінів. Опис від 1738 р. подає інформацію, що на першому поверсі було 5 кахельних печей і 6 камінів, з них 2 каміни прямокутної форми у житлових покоях, 4 каміни склепінчастої форми та один великий камін з «малим п'єдиком» у креденсерській [4, с. 329—341]. На другому поверсі житлового палацу для обігріву покоїв родини Собєських було 6 кахельних печей білого кольору або білого кольору з квітами, а також у кожному покої був камін для додаткового обігріву. Всього у житлових покоях другого поверху було 6 камінів прямокутної форми та 4 склепінчастої форми, характерні для гардеробних [4, с. 329—341]. Таку саму кількість печей та камінів наводить інвентарний опис Золочівського замку від 1768 р., але на той час вони «старі і потребують перекладання» [5, с. 127]. Однак, у кінці XIX ст., при облаштуванні в палаці в'язниці, зі сторони подвір'я були повністю знищені давні печі та майже всі каміни. З оздоблення печей збереглися лише фрагменти кахлів, знайдені під час розкопок на подвір'ї.

При пристосуванні пам'ятки в кінці XX ст., з наданням їй музейно-репрезентаційної функції, виникла потреба у відновленні давнього планування з відтворенням втрачених архітектурних елементів, характерних для палацової архітектури XVII—XVIII ст. За відсутності іконографічного матеріалу, а також дуже обмеженою інформацією про інтер'єр палацу у відомих інвентарних описах XVIII ст., для

відтворення внутрішнього облаштування було використано як зразки палацові інтер'єри замків у Підгірцях, Поморянах та Вавель (Краків). Відтворення таких архітектурних елементів інтер'єру як печі та каміни стало проблемою через відсутність в Інвентарях широкої інформації про їх оздоблення. А невелика кількість розрізнених фрагментів кахлів XVII—XVIII ст., знайдених при розкопках на подвір'ї замку, не давали цілісного уявлення, в якому вигляді відтворювати систему опалення в музейній експозиції [6, с. 139—144]. Під час розчищення приміщень Великого палацу у Золочівському замку було знайдено не тільки фрагменти давніх камінів, але й розташування димових каналів у внутрішніх стінах. Враховуючи, що по завершенні реставраційних робіт у Великому палаці Золочівського замку у серпні 2009 р. було відкрито експозицію інтер'єрів періоду історизму, печі, відбудовані з кахлів кінця XIX — початку XX ст., та каміни стали її складовими елементами. За зразки брались оригінальні печі та каміни чи їх креслення, збережені з XVII—XIX ст., враховувались стилістичні особливості архітектурного вирішення фасадів палацу та збережених автентичних частин камінів та порталів. Тому форми та оздоблення кахельних печей та камінів Великого палацу Золочівського замку наслідують ренесансну та барокову стилістику, властиву добі господарів замку Собєських та Радзивілів, що знову увійшли в моду в епоху «неостилів» XIX ст.

Докладне вивчення збережених зразків кахельних печей кінця XIX — поч. XX ст. та камінів, представлених в експозиції інтер'єрів періоду історизму, дасть змогу визначити стилістичні особливості декору кахельних виробів, їх мистецьку та історичну цінність, а також встановити можливе місце виготовлення комплектів кахельних печей та розширити знання про діяльність кахельних фабрик.

Мета статті — дослідити історію печей та камінів, представлених в експозиції інтер'єрів періоду історизму Великого палацу Золочівського замку, визначити художньо-стилістичні особливості їх декору та значення відбудованих кахельних печей XIX — поч. XX ст., й камінів у відтворенні історичної достовірності інтер'єрів. *Об'єкт*ом дослідження є вироби художньо-промислової кераміки кінця XIX — поч. XX ст.: кахлі та кахельні печі, каміни Великого палацу Золочівського замку, а *пред-*

метом — художньо-стильові особливості декору печей та оздоблень камінів, представлених в експозиції періоду історизму. Новизна дослідження — вперше комплексно проводиться аналіз художньо-стилістичних особливостей кахлів печей та оздоблення камінів, досліджується історія виготовлення та первісного розміщення печей та камінів, представлених в Великому палаці Золочівського замку, зокрема в експозиції періоду історизму. Розглянуті у статті кахельні печі становлять певну складність в їх атрибуції, оскільки за відсутності клейма на так званій ревізійній кахлі («душнику»), якою закривають отвір для видалення сажі, та відсутності можливості встановити у вже складеній печі наявність фабричного маркування на внутрішній стороні кахлів, важко визначити місце виробництва кахлів печей. Метод історичного опису, порівняння з аналогічними за художньо-стилістичним виконанням печами, систематизація даних дає змогу пролити світло на походження кахельних печей та камінів Великого палацу Золочівського замку, окреслити час та місце їх створення і стильову приналежність. Перспектива: матеріали статті стануть основою подальшого дослідження системи опалення Золочівського замку, можуть бути використані в екскурсійній роботі на тлі зростання зацікавлення туристів історією та мистецтвом краю.

Кажельні печі та каміни часто вважали чисто утилітарними предметами і тривалий час не розглядались як твори мистецтва. В ході використання печей кахлі зазнавали ушкоджень, печі неодноразово перекладали і нерідко після того вони втрачали частини оригінального оздоблення. З впровадженням нових прогресивніших способів обігріву у XX ст., давні кахельні печі часто опинялись серед будівельного сміття. А окремі зразки давніх кахлів викликали інтерес лише в археологів, істориків чи колекціонерів. В музеях вони представлені в контексті історії археологічних розкопок або ж побіжно згадуються у путівниках по експозиціях краєзнавчих чи історичних музеїв.

Кажлів та, навіть, цілих комплектів печей з XIX — першої половини XX ст., виготовлених на мануфактурах, що працювали в Галичині чи привезених з інших регіонів Австро-Угорщини, збереглося більше. Вони представлені як окремими зразками в експозиціях музеїв (н-д.: музей етнографії та художнього

промислу Інституту народознавства НАН України, м. Львів), так і збереженими ансамблями кахельних печей кінця XIX — початку XX ст. в історичних будівлях, деякі з них використовуються як музеї, а збережені печі та каміни є складовими експозицій (палац Корнякта, Львівський історичний музей, Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, Палац Потоцьких у Львові, Підгорецький замок).

В останні десятиліття інтерес дослідників до художньо-промислової кераміки кін. XIX — поч. XX ст. зростає. Монографія Лащука Ю. «Українські кахлі IX—XIX ст.», видана у 1993 р., була першою спробою комплексно дослідити цю галузь декоративно-ужиткового мистецтва [7]. На проблематику вивчення художньо-промислової кераміки як самобутнього явища української культури звернув увагу львівський дослідник Нога О. [8].

Українським кахлям XIV — початку XX ст., як одному з різновидів декоративного мистецтва, розвиток якого тривав у контексті європейського мистецтва, їх типології, особливостям декору, присвячена монографія мистецтвознавиці Агнії Колупаєвої. Авторка монографії також дає загальну характеристику підприємствам, які займались виготовленням кахлів на території України у другій половині XIX — на початку XX ст., побіжно згадуючи підприємства з інших регіонів Австро-Угорської імперії, з керамічною продукцією яких доводилось конкурувати кахлярням Галичини [2; 9, с. 215—232].

Знаковою для дослідження історії розвитку ужиткової та будівельної кераміки в Галичині кінця XIX — початку XX ст. стала виставка «Керамічний код Івана Левинського», що відбувалась протягом 2019—2020 рр. у Музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України у Львові і на якій було представлено багатий асортимент виробів кахлярні І. Левинського [10]. Інформацію про фабрики, що займались виготовленням кахель, камінів та про різновиди їх продукції можна почерпнути в періодиці, що видавалась у Львові в кін. XIX — на початку XX ст. та з інтернет-ресурсів.

Однак, дослідження печей та камінів представлених в експозиції Великого палацу Золочівського замку до цього часу не було здійснено, не визначено їх стильову приналежність та час створення.

Основна частина. Кахельні печі Великого палацу. За своєю структурою та роллю в інтер'єрі палацу, невіддільною частиною системи опалення якої вона є, піч можна розглядати як окрему архітектурну споруду або частину архітектури палацу. Як про частину архітектурної споруди про кахельні печі та каміни Великого палацу йдеться у відомих інвентарних описах Золочівського замку XVIII ст. Серед них були білі «фарфурові», мальовані квітами, печі з фляндруванням, квадратні каміни у стіні чи кутові склепінчасті пристінні, які через перебудову палацу в тюремний період історії замку були втрачені [5, с. 124—125, 127; 6. с. 141]. Під час реставраційних робіт було вирішено відтворити у залах колишніх житлових покоїв господарів та в залі для прийняття гостей (Тронна зала) кілька камінів та кахельні печі, передані з львівських помешкань у замок на початок 90-х рр. XX ст. Автором концепції реставрації Великого житлового палацу та й замку в цілому був багатолітній директор Львівської картинної галереї Б.Г. Возницький. Він збирав у музеї комплекти давніх кахельних печей, які мешканці Львова, проводячи ремонти, віддавали чи викидали з помешкань. Саме Б.Г. Возницький був автором ідеї їх відбудови в інтер'єрах палацу та в багатьох випадках сам її реалізовував.

Іл. 1. Кахельна піч в інтер'єрі Тронної зали Великого палацу Золочівського замку. Початок XX ст. Фірма «L. & S. Hardtmuth». Фото автора

Серед відбудованих печей особливу увагу привертає білосніжна з багатим пластичним рельєфним декором кахельна піч в експозиції центральної зали другого поверху, де тепер представлено інтер'єр тронної зали. Піч походить з палацу збудованого Юзефом Нойманом у 1901 р. на вул. Івана Франка, № 133 (раніше вул. Понінського, 9) у Львові, коли історизм займав ще пануючі позиції порівняно з новим стилем, що лише зароджувався — модерном. Будівля відома також як вілла графа Станіслава Скарбека — молодшого, який був власником палацу у 20-х рр. XX ст. З радянських часів в паладі містився Обласний дитячий екологічно-натуралістичний центр, працівники якого передали піч в музей.

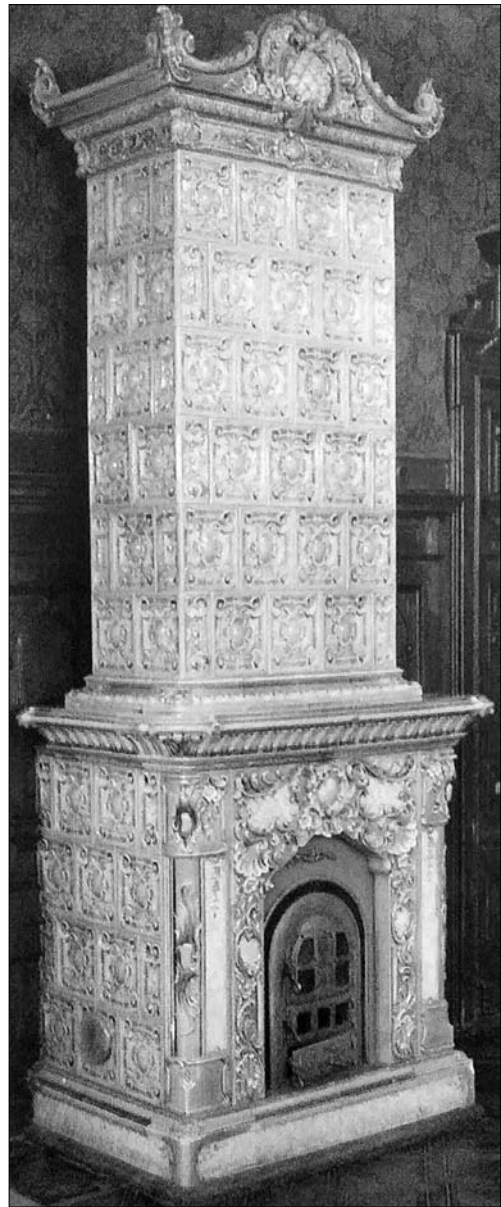
Піч має загальну висоту 304 см (іл. 1). Вона складена з лицьових виповнюючих, пояскових, карнизних кахлів та завершення у вигляді декоративної вази. Цоколь печі — з трьох рядів лицьових та кутових кахлів з високим рельєфним оздобленням, і основна частина (дзеркало) з п'яти рядів кахлів розділені рядом пояскових кахлів з динамічним рослинним декором. Піч завершується декоративним карнизом з надбудовою у вигляді невисокого пологого купола з декоративною вазою зі стилізованого листа аканту висотою 32 см на ньому.

У цоколі розміщене місце для вогнища з металевими дверцятами, поверхня яких заповнена рослинним орнаментом з гнучких пластично викладених стебел, листя та симетрично розташованих двох квіток вгорі. Така стилістика орнаменту більше властива для сецесії, ніж для історизму, дозволяє припустити, що оригінальні пічні дверці були втрачені і в експонованій печі замінені на дверцята пізнішого часу, з іншого пічного комплексу. На це вказують й розташовані нижче, у базі цоколя, — дверцята до попільника простої форми, без оздоблення, скоріш за все, радянського часу.

Стінки печі складено з квадратних кахлів білого кольору (21 x 21 см). Вони виготовлені з високоякісної каолінової глини світло-сірого кольору формуванням у матрицях, покриті поливою і після випалювання нагадують вироби з порцеляни. Декором служить багатий рельєфний рослинний орнамент. Центральним елементом оздоблення є мотив вушної раковини, навколо якого завитки рослинного орнаменту S-подібної форми (листя аканту) утворюють рокаїлі, в одному з яких розміщена ромбовидна сіт-

ка т. зв. «трильяж». Орнамент кахлів не обмежений рамкою і створює судільне килимове покриття площини поверхні печі. Декором карнизних кахлів служить рослинним орнаментом з примхливо вигнутого листя поміж якого розміщені рокаїлі. На ревізійній кахлі в обрамленні лаврового вінка міститься маркування відомої з XVIII ст. в Європі фабрики «L. & C. Hardtmuth Lwów», де було виготовлено комплект пічних кахлів. Піч закуплена для палацу, спорудженого на межі XIX—XX ст., коли історизм зберігав ще міцні позиції, є відображенням смаку замовника на стилістику необароко з властивою йому масивністю та пишністю декору. Тепер вона є своєрідним акцентом інтер'єру Тронної зали палацу.

Оздоблення кахлів печі вирізняє її з-поміж інших відомих зразків фабрики Хардтмунта. До прикладу, піч виробництва тої ж фірми у приміщенні медичної служби СБУ у м. Львові на вул. Д. Вітовського теж характеризується багатством пластичного декору, елементами якого є мушлі, С-подібні завитки в поєднанні з рослинними елементами. Центром композиції є опуклий овал в обрамленні завитків (іл. 2) [2, с. 202]. Елементи оздоблення печей в стилістиці бароко є подібними в обидвох зразках, але багатий пластичний у високому рельєфі білосніжний декор печі представленої в музеї інтер'єрів періоду історизму відзначається вишуканістю, оригінальністю і є рідкісним серед відомих зразків пічних кахлів фірми «L. & C. Hardtmuth» заснованої Йозефом Хардтмутом у 1790 році у Відні. Його спадкоємець, Карл Хардтмут, вирішив в середині XIX ст. перенести все виробництво фаянсу та порцеляни в Чеські Будейовіці [11, с. 43—48]. Там були достатні запаси сировини: глини для виготовлення посуду та кахель і дерева для їх випалу. Технічне оснащення фабрики з роками вдосконалювалося із запровадженням парових машин. У 1872 році фабрику розширили, започаткувавши виробництво кахельних печей [12, с. 61]. В основному випускалися шведські, старовинні німецькі печі. У перший рік було виготовлено близько 2000 штук за ціною від 12 до 1000 гульденів за штуку. Пізніше виготовляли від 10 до 15 тисяч одиниць кахляних печей [11, с. 43—48]. Проте виробництво кераміки та кахельних печей в Чеських Будейовіцях з часом скорочується та поступово перенесли з 1893 р. на новий завод Хардтмута в Подборжанах [11, с. 43—48; 12, с. 61].

Іл. 2. Кахельна піч у приміщенні медичної служби СБУ у м. Львові. Кінець XIX ст. Фірма «L. & C. Hardtmuth». Опубл.: Колупаєва А., 2006, с. 202

Основним ринком збуту продукції фірми Хардтмута були території Австро-Угорської імперії, до складу якої входили терени теперішньої Львівщини. Вже у 80-х рр. XIX ст. на складі у Львові по вул. Собеського (тепер Братів Рогатинців), 3 були представлені кахельні і порцелянові печі Хардтмунта разом з кахельними виробами фабрики А. Вернера з Глинська біля Жовкви [13]. На кінець XIX ст. виробництво плитки, кахлів та кахельних печей «Zakłady ceramiczne i fabryka pieców przedtem L. i C. Hardtmuth. Spółka akcyjna. Lwów» знаходилась по вул. Сенаторській, 11 (тепер вул. Стецька).

Іл. 3. Реклама печей фірми Хардтмунта. Dziennik polski, Lwów, 22 maja 1904, № 237

Іл. 4. Кахельна піч в інтер'єрі гардеробної господаря Золочівського замку. Кінець XIX ст. Фото автора

З 1904 р. фірма Хардтмунта мала своє представництво в пасажі Гаусмана, 8 (тепер проїзд Крива Липа, бічна Дорошенка) (іл. 3) [14]. А з 1910 р., як зазначено в рекламі печей фірми Хардтмут в адресному довіднику Львова, представництво фірми товарів для Галичини та Буковини знаходилося у Львові на вулиці Академічній, 16 (тепер проспект Шевченка) [15, с. 576]. У квітні 1923 р. у Львові за адресою вул. Академічна, 16 було зареєстровано акціонерну спілку «Zakłady ceramiczne i fabryka pieców przedtem L. & C. Hardtmuth. Spółka akcyjna». Серед співзасновників акціонерної спілки був й львівський архітектор та підприємець Альфред Захарієвич [16, с. 2]. Вона продовжувати ту ж діяльність по видо-

бутку глини й виготовленню кахлів, яку до того проводила фірма «Fabryka pieców i wyrobów ceramicznych przedtem L. & C. Hardtmuth. Tow. Akc. we Wiedniu. Filija we Lwowie» [17, s. 7].

На кінець XIX ст., під впливом впровадження парових машин у виробництво й машинізації європейської промисловості, відбувається становлення промислового кахлярства у Галичині. Серед місцевих виробників конкурувати з керамічними виробами європейських кахлярень могли львівська фабрика І. Левинського (заснована 1889 р.), завод Ю. Захарієвича і А. Вернера (в Глинську біля Львова), фірма «Кубін, Бріх і Коженівські. Фабрика кахлевих печей. Львів». Кахельні вироби цих підприємств мали якісне рельєфне виконання, приємні темні зелені та брунатні кольори. А з початку 1890-х рр. поступове впровадження розписних кахляних печей на цих фабриках дало змогу поступово витіснити з ринку Галичини продукцію багатьох західних виробників [2, с. 192].

Зразком якісної продукції місцевих мануфактур є кахельна піч в інтер'єрі гардеробної господаря Золочівського замку у залі № 6 Великого палацу зі сторони оборонних валів (іл. 4). Піч з кахлів брунатного кольору, збережена за формою та структурою. Вона складається з двох частин, розміщених на невисокому фундаменті (базі): цоколя та надбудованої основної частини (дзеркало). Кахлі фундаменту прикрашені стрічкою стилізованого листя аканту та нижче, мотивом гірлянди з фестонами у вигляді видовжених дзвіночків на фактурному зернистому тлі — орнаменту запозиченого з неокласицизму.

Трохи ширший цоколь, на якому стоїть основна частина печі, служить декораційним моментом оздоблення печі. У ньому є місце для вогнища з подвійними дверцятами, а нижче — дверцята до попільника. Дверцята як до вогнища так і до попільника по краях оздоблені лаконічним геометричним декором у вигляді квадратної не широкої рамки з невеликими квадратами у чотирьох кутах і восьмикутною рамкою в центрі. Площина дверцят всередині рамки має фактурне зернисте тло.

Художнє оформлення кахель включає наслідування ренесансних, класицистичних і барокових мотивів. Кахельні плитки (21 x 21 см) оздоблені рельєфним орнаментом вписаним у чітку квадратну подвійну рамку по периметру і покриті поливою

брунатного кольору. Центром композиції є невеликий округлий медальйон (розета), оточений маленькими С-подібними завитками. По обидва боки від нього — симетрично розташовані стилізовані підкови. Поле кахлі рівномірно заповнене рослинним орнаментом у вигляді листя аканту, тлом для якого служить зерниста фактурна поверхня, яка додає додаткової виразності рельєфу.

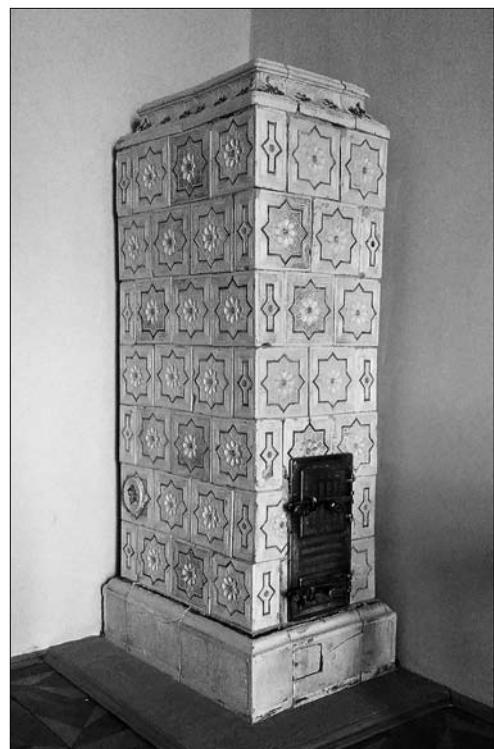
Завершення — карниз печі є складним, у вигляді суцільного блоку. Він оздоблений стрічковим орнаментом, в якому ряд діамантового русту з канелюрами чергується з рядом із піврозет у півцирульних арках, вище яких — стрічка зі стилізованих пальмет та листя. Як стверджує А. Колупаєва, наявність складних форм і профілів, цілих блоків, що поєднували у собі готові частини печі — наприклад, завершення з карнизом, були особливістю кахель другої половини XIX ст. [2, с. 192].

Складної форми готові частини печей зі схожими, а подекуди й однаковими орнаментами були серед продукції заводу А. Вернера (м. Глинсько) [2, с. 209] і фабрики І. Левинського. Зокрема, кахляна піч зеленого кольору виробництва фабрики І. Левинського (1902 р.), що знаходиться у Львівському національному літературно-меморіальному музеї Івана Франка має таке ж складне завершення — карниз, рельєфний орнамент якого ідентичний за винятком нижнього ряду. Серед виробів фабрики І. Левинського також були кахельні плитки з ідентичним, властивим для печі з залу № 6 Великого палацу, декором як в одному кольорі так і в поліхромії [10, с. 168; 5/9, с. 209]. Крім того, подібними за формою та декором є пічні дверцята [10, с. 167].

Однак, на межі XIX—XX ст. оригінальність художнього оформлення, створення орнаменту і перенесення його у гіпсову форму було, на думку О. Ноги, основною проблемою для кахлярства Галичини. Відомо, що форми широко імпортувались, зокрема на західноукраїнські підприємства — з Німеччини (Дрезден, Берлін), де були спеціальні заводи по їх виробництву [2, с. 210]. Їх копіювали або ними обмінювались, що призводило до використання однакових форм на місцевих кахлярнях. Все ж, згодом на фабриці І. Левинського було налагоджене виробництво власних форм, як і розробку нових оригінальних орнаментів. Найчастіше комплекти пічних кахель цієї мануфактури маркувались клеймом,

де вказувалось прізвище І. Левинського у ліроподібному обрамленні зі стебел конюшини.

Кохлі з подібним візерунком були поширеними серед виробів кахлярень Галичини на межі XIX—XX ст. Вони притаманні для Крайової фабрики кахлевих печей (колишня фабрика Берла Нойвонера та Філіпа Вальдмана), фабрики І. Левинського у Львові та фабрики А. Вернера в Глинську коло Жовкви. Одним з елементів оздоблення печі, властивим для виробів фабрики А. Вернера з Глинська, є невелика колона обвита стрічкою у наріжних кахлях. Такий мотив присутній в декорі кахлів печі виробництва А. Вернера, яка знаходиться приблизно з 1887 р. у спальні III поверху замку Потоцьких в Ланьцуті [18, с. 19]. Фабрика А. Вернера в Глинську (біля Жовкви), співвласником якої довгий час був професор Львівської політехніки Юліан Захарієвич, як фабричний знак використовувала герб Потоцьких «Пилява» (власником Глинська був граф Роман Потоцький), який відтискався на внутрішній стороні кахлі [19, с. 201]. Проте, в нашому випадку визначити у вже давно змонтованій печі чи є таке маркування на звороті кахлі (на румпі) або на її торцях, неможливо. Ревізійна ж ках-

Іл. 5. Кахельна піч у залі № 10 Великого палацу Золочівського замку. Загальний вигляд. Початок XX ст. Фото автора

Іл. 6. Кахельна піч в № 10 Великого палацу Золочівського замку. Лицьові кахлі печі. Початок XX ст. Фото автора

Іл. 7. Кахельна піч в залі № 9 Великого палацу Золочівського замку. Початок XX ст. Фото автора

ля печі, яка представлена у залі № 6 палацу круглої форми діаметром — 13 см, оздоблена мотивом

стилізованої розети з восьми пелюсток, що займає всю площину плитки.

Стилістичні особливості оздоблення кахлів печі, представленої в інтер'єрі гардеробної Великого житлового палацу, в яких поєднано елементи декору бароко та ренесансу, виразно вказують, що вона виготовлена в другій половині XIX ст., в період панування історизму.

Піч в залі № 10 Великого палацу, де облаштовано інтер'єр вітальні господині, висотою 144 см., прямокутна, складена з лицьових виповнюючих кахель (20 x 20 см.) та пояскових, з яких викладене завершення (іл. 5). Невеликі розміри, відсутність типових для печей кінця XIX — початку XX ст. конструктивних елементів, свідчить про чисельні перебудови. Художнє вирішення декору зроблене у ясних кольорах: геометрично-рослинний рельєфний орнамент з делікатними вкрапленнями зеленого та синього кольорів на молочно-білому тлі поверхні є відображенням творчого переосмислення традиційного народного мистецтва, що мало місце на початку XX ст. Рельєфний декор створює цілісну структуру з формою кахлі. В центрі зображена розета з 8-ми увігнутих пелюсток вписана в квадрат, що під кутом накладений на другий квадрат і разом створюють багатогранну рамку, поза якою площа кахлі заповнена ритмічними лініями — рубчиками (іл. 6). Водночас в стрічковому орнаменті пояскових кахель завершення, крім ритмічних ліній у вигляді зигзага, які створюють ромби з розетами посередині, на наріжниках кахлів присутні листя аканта. Такі елементи оздоблення як акант, розета вписана в квадрат, яка є центральним елементом композиції, були характерними для стилю ренесанс. Вважаємо, що комплект кахлів печі виготовлено на зламі XIX—XX ст. в стилі історизму, але в декорі простежуються ознаки нового стилю — сецесії, що зароджувався в цей час і шукав натхнення в народному мистецтві.

Піч має оздоблення виконане в поліхромії, проте ревізійна кахля (d-13 см.) у вигляді розети, ідентична ревізійній кахлі печі з залу № 6. Розета меншого розміру може вказувати на інший період виготовлення.

Художнє вирішення печей, форми та декор кахлів яких властиві для місцевих мануфактур, не дозволяють дати однозначну відповідь про точне місце виготовлення комплектів печей в залах № 6 та № 10.

Як ймовірно місце виготовлення кахель відтворених печей може бути фабрика А. Вернера з Глинська або фабрика І. Левинського (Львів).

Натомість піч відбудована у залі № 9 (іл. 7) помітно вирізняється в експозиції інтер'єрів періоду історизму. Її рельєфний рослинний орнамент у вигляді стилізованої квітки (підсніжник) з плавно вигнутим стеблом та видовженим листям вказує на новий, що тільки завойовував позиції в мистецтві початку ХХ ст., стиль — модерн (іл. 8). По периметру плитка має декоративний бордюр, з внутрішнього боку — плавно вигнутої форми. Тло кахлів має зернисту фактуру, що створює ефект гри світла та додає рельєфу виразності. Полива має м'який світло-коричневий відтінок.

Використання рослинного орнаменту, плавних ліній, асиметрії та відмова від суворої класичної композиції на користь природних мотивів є характерними для стилю сецесії (модерну). На початку ХХ ст. рослинні орнаменти стали панівними у декоративному мистецтві і ними часто оздоблювали кахельні виробни фабрики І. Левинського, А. Вернера, Яна Коженьовського та ін.

У процесі перебудов та перевезень, ще до потрапляння в музейну колекцію, було втрачено деякі кахлі печі. Хоч і збереглася фотографія, яку власники помешкання передавали Б. Возницькому для мистецтвознавчої оцінки печі, але, на жаль, через недостатню чіткість зображення не видно маркування виробника на ревізійній кахлі, яка на даний час є втраченою. За стилістикою оздоблення кахлів, світло-коричневим відтінком поливи піч можна віднести до продукції фабрики І. Левинського (Львів).

Каміни Великого палацу. Згадувані в Інвентарних описах замку 1738 та 1768 років каміни у житловому палаці родини Собеських у Золочівському замку були двох типів: кутові та квадратні, вибудовані посередині одної зі стін залу. З тих описів відомо, що оздоблення палацу у ХVІІ ст. виконувалось з каменю пісковика. З нього виготовлені різьблені обрамлення входів — портали, пороги, елементи декору фасаду Великого палацу. За перших господарів замку — Собеських, на першому поверсі, у чотирьох так званих гостьових покоях, було три каміни квадратної форми та один камін склепінчастий. У протилежному кінці палацу, у кременсерській, було два

Іл. 8. Кахляна піч в залі № 9 Великого палацу Золочівського замку. Лицьова кахля. Початок ХХ ст. Фото автора

Іл. 9. Камін з обрамленням з зеленого мармуру початку ХІХ ст. Фото автора

каміни: мурований з капою та склепінчастий камін «з п'єдником малим» [5, с. 124; 6, с. 141]. Коли замок перебував у власності родини литовських князів Радзивіллів, то описи фіксують занедбаний стан давніших будівель та внутрішнього облаштування, в тому числі й печей та камінів. Пізніше різьблені обрамлення камінів так само як кахельні печі у залах зі сторони дитинця були повністю знищені в часи пристосування палацу на в'язницю, коли будували стіну коридору. У залах з боку зовнішніх оборонних валів

Іл. 10. Камін декорований у техніці сграфіто. Автор декору Є. Безніско. Фото автора

Іл. 11. Камін у залі № 4 з фрагментами збереженого обрамлення XVII ст. Фото автора

автентичні каміни зазнали значних ушкоджень, але фрагменти кількох збереглись.

Під час розкопок на подвір'ї у 1994 р. було знайдено частину обрамлення каміну з зеленого мармуру з профілюванням, яке пізніше було вмонтовано у відбудований камін (іл. 9) в залі першого поверху палацу з експозицією, яка розповідає про хід

реставраційних робіт в замку. В Інвентарному описі зробленому у 1816 р., коли Золочівський замок перебував у власності родини графа Комарницького, при описі приміщень Великого палацу наводиться коротка інформація, що «каміни в основному оздоблені мармуровим облицюванням» [20, s. 15]. Отже, знайдені фрагменти каміна можна датувати початком XIX ст., коли граф Лукаш Комарницький проводить у замку масштабну реставрацію.

У протилежному кінці першого поверху палацу у залі, який Інвентарний опис замку 1738 р. називає «креденсерським» (креденсерами називали слуг, що працювали у палаці), під час реставраційних робіт під побілкою були знайдені обриси давнього каміна та димохід у стіні. Масивний камін квадратної форми тепер відбудований і оздоблений у давній, характерній для архітектури XVII ст., техніці «сграфіто», коли на стіну почергово наносились шари кольорової штукатурки і орнамент прорізався до потрібного кольору. На бічних стінах каміну декор у вигляді волют. Фриз по периметру заповнений стилізованим рослинним орнаментом з закручених галузок, що утворюють симетрично розташовані волюти. Верхня частина каміна має форму трапеції, яка оздоблена панно. Центральним елементом композиції є щит з родинним гербом Собеських «Яніна» (щит з короною), а по боках такі ж галузки з листям у формі волют, як на фризі. Весь декор виконаний в охристому і чорному кольорах. Проект каміну з елементами оздоблення властивими для стилю ренесанс розробив і реалізував в залі, де планувалось відтворити інтер'єр XVII ст., в середині 90-х років XX ст. львівський митець, лауреат премії ім. Т. Шевченка Євген Безніско (іл. 10).

На другому поверсі палацу було 10 покоїв (кімнат), які призначались для проживання господарів, і в них у XVII ст. було 6 кахельних печей для обігріву та 10 камінів для відкритого вогнища. Після кількох перебудов, на момент реставрації знайшли засипані піском кам'яні основи двох камінів (зали № 1 та № 6 експозиції періоду історизму) та один камін з пошкодженим обрамленням прорізу для вогнища (зал № 4). Всі фрагменти виконані з місцевого каменю пісковика, як і збережені портали палацу, були частиною інтер'єрів за Собеських.

У житлових кімнатах господарів другого поверху Великого палацу теж була проведена реконструкція ряду камінів. Відновлюючи обрамлення каміну у залі

Іл. 12. Камін в інтер'єрі гардеробної господаря Великого палацу Золочівського замку. Фото автора

№ 4, профільовані рельєфи якого були частково збиті, карниз та бічну частину з профілюванням реконструювали, надавши йому завершеності, і він став доповненням експозиції інтер'єрів історизму XIX ст. (іл. 11). Також на збереженій з каменя пісковика основі відтворили обрамлення каміна в інтер'єрі гардеробної господаря Золочівського замку. Камінне обрамлення з імітацією зеленого мармуру оздоблене канелюрами по боках. Імітація зеленого мармуру є відсиланням в епоху господарів Комарницьких (1 половина XIX ст.), коли замок переживав друге відродження [20, с. 15] (іл. 12).

Борис Возницький в процесі реставраційних робіт поєднав автентичні елементи опалення палацу з кращими європейськими зразками в стилі історизму. Вже після його смерті серед робочих документів віднайшли картони з проектами реставрації у XIX ст. пошкоджених ренесансних інтер'єрів будівлі міської ратуші м. Ліон (Франція). Цікаві креслення камінів та ескізи оздоблення залів ратуші, на яких вказано ім'я ліонського архітектора XIX ст. Тоні Дежардена (Tony Desjardins), колись знайшов та зберіг Б.Г. Возницький. Вони стали зразками при відбудові ряду камінів Великого палацу Золочівського замку.

Згодом на інтернет-ресурсах була віднайдена листівка з зображенням інтер'єру зали Давнього Архіву в міській ратуші м. Ліон (Франція) початку XX ст.

Іл. 14. Камін в інтер'єрі Тронної зали Великого палацу. Фото автора

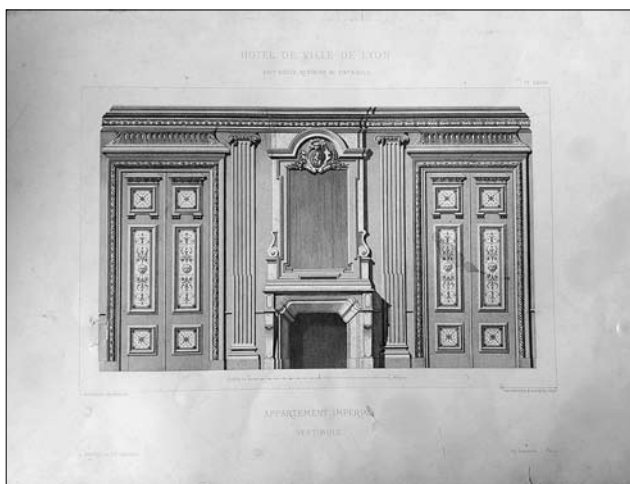
Іл. 13. Листівка зі зображенням інтер'єру залу Давнього архіву в міській ратуші м. Ліона (Франція). Початок XX ст. URL: https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:FRAC0-69123_4_FI_01657.jpg (дата звернення 29.05.2022)

Центром оздоблення зали виступає масивний камін, зменшена копія якого була відтворена Б. Возницьким в інтер'єрі Тронної зали Великого палацу Золочівського замку (іл. 13) [21; 22].

Ліонська ратуша — одна з найвеличніших історичних пам'яток міста, заснована у 1646 році. Після пожежі, ратушу в кінці XVII ст. відбудували наново [23]. Каміни Ратуші відзначались вишуканістю форм та оздоблення. Після чергової пожежі, у період з 1854 р. по 1869 р., відбулась наступна реставрація під керівництвом ліонського архітектора Тоні Дежардена (Tony Desjardins), в ході якої він нама-

Іл. 15. Креслення каміна для салону давнього архіву міської ратуші м. Ліон. Архітектор Тоні Дежарден, сер. XIX ст. Картон 37. Архів Золочівського замку

Іл. 16. Креслення каміна для імператорських апартаментів міської ратуші м. Ліон. Архітектор Тоні Дежарден, сер. XIX ст. Картон 36. Архів Золочівського замку

Іл. 17. Камін в залі № 1 Великого палацу. Фото автора

гався повернути приміщенням головного корпусу ратуші Ліона вигляд XVII ст. [23] і розробив креслення камінів для обігріву та декору її залів у стилістиці історизму. Камін Тронної (Європейської) зали Великого палацу (іл. 14) відбудований за кресленнями, що розроблялись для зали Давнього Архіву в міській ратуші м. Ліон (іл. 15). Архітектор Тоні (Антуан) Дежарден, на тлі пануючого в архітектурі історизму, у формах та оздобленні каміну використовує елементи декору властиві ренесансу: картуш з мушлею, пілястри з канелюрами та маскаронами, дендикули та листя аканту. За проектом камін для залу Давнього Архіву міської ратуші Ліона мав розміри 310 x 390 см., а відтворений Б. Возницьким у Тронній залі камін — 224 x 295 x 89 см. Проріз для вогнища каміна (178 x 135 см.) прикрашений профільованим обрамленням, по центру якого вгорі знаходиться картуш з мушлею. На бічних стінках обабіч прорізу для вогнища — пілястри з канелюрами. Вони вгорі завершуються маскаронами у вигляді лев'ячих голів з кільцем у пащі, з якого звисає рослинна гірлянда. Декор каміна в стилістиці історизму творить єдину композицію з інтер'єром Тронної зали.

Ще один невеликий за розмірами камін за кресленнями Тоні Дежардена в стилі ренесансу для імператорських апартаментів міської ратуші м. Ліон (іл. 16) відтворено на збереженій автентичній основі з каменю пісковика у залі № 1 зі сторони подвір'я другого поверху палацу. В кресленні декор обрамлення прорізу каміну відзначається плавністю ліній профілювання, які у верхніх кутах переходять у бганки. Порівняно з цим оздоблення каміну відтвореного у зал № 1 Великого палацу відзначається площинністю та спрощеністю, зберігаючи при цьому таку ж форму та композицію. Бганки у верхній частині прорізу для вогнища невиразні, прикрасами бічних стінок служать симетрично розташовані гербові щити (іл. 17). Зображення їх як елементу декору каміна в палаці Собеських набуває нового смислу, як відображення родового герба господарів «Яніна».

Висновки. Відтворена система опалення в експозиції Великого палацу була результатом багаторічної наукової реконструкції під керівництвом Б.Г. Возницького.

У процесі дослідження виявлено, що складовими експозиції інтер'єрів періоду історизму стали цінні зразки продукції відомих європейських та місце-

вих мануфактур. Відома в Австро-Угорщині фірма «L. & C. Hardtmuth» представлена білосніжною пічкою у Тронній залі, що вирізняється високим рельєфним декором у стилі необароко. Місцеві мануфактури представлені в інтер'єрах печами, що, ймовірно, походять з фабрики І. Левинського (Львів) та фабрики А. Вернера (Глинську поблизу м. Жовкви), а форми декору та їх стилістика відображають зацікавлення епохами ренесансу, бароко та класицизму.

Художньо-стилістичні особливості кахельної печі, що в залі № 10, вказують на те, що вона виготовлена у перехідний період від історизму до сецесії, де класичні ренесансні розети поєднуються з характерною для початку ХХ ст. поліхромією та народними мотивами. А, власне, стиль сецесії з характерним рослинним, гнучким, з плавними лініями декором представляє піч у залі № 9, ймовірно, з фабрики І. Левинського. У його виробках поєдналися високі європейські технології з місцевими традиційними мотивами та стилістикою сецесії (модерну).

Дослідження інвентарних описів ХVІІІ ст. Дало змогу встановити наявність двох основних конструктивних типів камінів у Великому паладі часів Собеських — кутових та квадратних, а також прослідкувати подальшу трансформацію їхнього оздоблення, зокрема появу мармурового обличкування на початку ХІХ ст. за графа Л. Комарницького.

У декорі камінів та кахлів печей Великого палацу втілились художні тенденції, що панували в архітектурі та мистецтві середини ХІХ — початку ХХ ст. Проте, через брак інформації про первинне місце перебування печей у будівлях Львова, для яких вони були створені, можна лише приблизно їх датувати, опираючись на аналіз стилістичного вирішення оздоблення. Проблема стосовно точного визначення виробника можна було б вирішити лише розібравши печі, бо фабричне маркування зазвичай розміщували на внутрішній стороні кахель.

Оскільки оригінальні інтер'єри були знищені під час перебудови замку під в'язницю у ХІХ ст., сучасна експозиція побудована за принципом історизму (еклектики). Це дало змогу органічно поєднати автентичні фрагменти, знайдені під час розкопок та реставраційних робіт, кахлі кінця ХІХ — початку ХХ ст. і каміни з меблями та творами живопису, що за стилістикою відповідають епохам Собеських та Радзивілів, і реалізувати задум цілісного

історичного інтер'єру як середовища життя шляхетської родини. Історизм знайшов своє відображення в оформленні внутрішнього простору палацу. Використання в експозиції печей та камінів, орнаментальні та формотворчі елементи яких почерпнуті з попередніх мистецьких епох, дають змогу ясніше збагнути багатоманітність мистецької спадщини в усіх її проявах.

1. Лашук Ю. Кераміка. *Історія українського мистецтва*: в 6-ти т. Т. 2. Київ, 1967. С. 389—399.
2. Колупаєва А. *Українські кахлі ХІV — початку ХХ століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть*. Львів, 2006. 384 с.
3. Виногородська Л.І. До історії керамічного і скляного виробництва на Україні у ХІV—ХVІІІ ст. *Археологія*. № 2. 1997. С. 129—140.
4. *Inwentarz y opisanie Zamku Złoczowskiego Ogrodow Włoskich Stajni y Budynkow Ogrodniczych Cegielni, 30 marca 1738 roku*. Warszawa: AGAD. Zbior A. Czołowskiego. Sygn. 14. S. 329—341.
5. Гупало Н. Інвентарні описи Золочівського замку за 1738 і 1768 рр. *Львівська галерея мистецтв. Дослідження і матеріали. Науковий збірник*. Вип. 1. Львів: Гердан Графіка, 2007. С. 117—129.
6. Дзядик Н. Система опалення Золочівського замку у ХVІІ—ХVІІІ ст.: давні печі та каміни. *Львівська галерея мистецтв. Дослідження і матеріали. Науковий збірник*. Вип. V. Львів: Центр Європи, 2016. С. 139—144.
7. Лашук Ю. *Українські кахлі ХІХ—ХІХ ст.* Ужгород, 1993. 76 с.
8. Нога О. *Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840—1940)*. Львів: Українські технології, 2001. 360 с.: іл.
9. Колупаєва А. Типологія українських кахель. *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: Українська теоретична думка ХХ століття*. Антологія. Упоряд. Р.М. Яців. Частина 4. Львів: Львівська національна академія мистецтв; Інститут народознавства НАН України; Наукове товариство ім. Шевченка, 2021. С. 215—232.
10. Керамічний код Івана Левинського в естетичному вимірі українця кінця ХІХ — початку ХХ ст. За ред. А. Клімашевського. Львів: Інститут народознавства НАН України. Харків: Раритети України, 2020. 256 с.
11. Vondra Václav. *Počátky továrny Koh-i-noor*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1975. Roč. 12. Č. 1. S. 43—48.
12. Myšička Martin. *Dějiny kamnářství v severozápadních Čechách ve světle písemných pramenů. Svět kachlových kamen. Kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Katalog. Oblastní muzeum v Mostě, 2017. S. 61.
13. *Gazeta Lwowska*. Lwów. 3 stycznia 1885. № 2.
14. *Dziennik polski*. Lwów, 22 maja 1904. № 237.

15. *Skorowidz adresowy król. stol. miasta Lwowa*. Rocznik 2. Rok 1910. C. 576.
16. *Monitor polsky*. Warszawa. 13 marca 1923. № 59.
17. *Gazeta Lwowska*. Lwów, 23 maja 1923. № 114.
18. *Zabytkowe piece Łańcuckiego zamku*. Opracowanie M. Nitkiewicz. Wydawca: Łańcut: Muzeum-Zamek w Łańcucie, 1983. S. 19.
19. Przyczynki do historii ceramiki w Galicyi. *Przegląd Ceramiczny: dwutygodnik poświęcony sprawom technicznym i ekonomicznym wszystkich gałęzi przemysłu ceramicznego*. R. 11. 1911. № 13. S. 197—212.
20. Опис будівель в циркулярнім місті Золочеві. 10 червня 1816 року. Бібліотека НАНУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів. Фонд Чоловського, 483/III. С. 15.
21. Carte postale d'après photographie. Lyon. Hôtel de ville. LL, début XX e s. *Archives du Salon des Anciennes*. URL: https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:FRAC069123_4_FI_01657.jpg (дата звернення 29.05.2022).
22. *Salon des anciennes archives a l'Hôtel de Ville de Lyon*. URL: <https://picryl.com/media/salon-des-anciennes-archives-a-lhotel-de-ville-de-lyon-4fa8d2> (дата звернення 27.05.2026).
23. *Hôtel de ville de Lyon*. URL: <https://www.pop.culture.gouv.fr/> (дата звернення 2.07.2022).
- Lashchuk, Yu. (1967). *Ceramics. History of Ukrainian art* (Vol. 2, pp. 389—399). Kyiv [in Ukrainian].
- Kolupaieva, A. (2006). *Ukrainian stove tiles of the 14th — early 20th centuries. History. Typology. Iconography. Ensembles*. Lviv [in Ukrainian].
- Vynohrodska, L.I. (1997). On the history of ceramic and glass production in Ukraine in the 14th—18th centuries. *Archaeology*, 2, 129—140 [in Ukrainian].
- Inventory and description of the Zolochiv Castle, Italian Gardens, Stables and Gardening Buildings, Brickyard, March 30, 1738. *Central Archives of Historical Records in Warsaw (AGAD). A. Czolowski's Collection* (Sign. 14, pp. 329—341) [in Polish].
- Hupalo, N. (2007). Inventory descriptions of Zolochiv Castle for 1738 and 1768. *Lviv Art Gallery. Research and materials. Scientific collection* (Issue 1, pp. 117—129). Lviv: Herdan Hrafika [in Ukrainian].
- Dziadyk, N. (2016). The heating system of Zolochiv Castle in the 17th—18th centuries: Ancient stoves and fireplaces. *Lviv Art Gallery. Research and materials. Scientific collection* (Issue V, pp. 139—144). Lviv: Tsentri Yevropy [in Ukrainian].
- Lashchuk, Yu. (1993). *Ukrainian stove tiles of the 9th—19th centuries*. Uzhhorod [in Ukrainian].
- Noha, O. (2001). *Ukrainian artistic and industrial ceramics of Galicia (1840 — 1940)*. Lviv: Ukrainski tekhnologii [in Ukrainian].
- Kolupaieva, A., Yatsiv, R.M. (2021). Typology of Ukrainian stove tiles. *Ideas, meanings, interpretations of fine arts: Ukrainian theoretical thought of the 20th century. Anthology* (Part 4, pp. 215—232). Lviv: Lviv National Academy of Arts; Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine; Shevchenko Scientific Society [in Ukrainian].
- Klimashevskyi, A. (Ed.). (2020). *The ceramic code of Ivan Levynskyi in the aesthetic dimension of Ukrainians in the late 19th and early 20th centuries*. Lviv: Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine; Kharkiv: Rarytety Ukrainy [in Ukrainian].
- Vondra, V. (1975). The beginnings of the Koh-i-noor factory. *Jihoceske muzeum*, 12 (1), 43—48 [in Czech].
- Mysicka, M. (2017). The history of stove making in northwestern Bohemia in the light of written sources. *The world of tiled stoves. Tiles and tiled stoves of northwestern Bohemia. Catalog* (P. 61). Oblastní muzeum v Moste [in Czech].
- (1885, stycznia 3). *Gazeta Lwowska*, 2 [in Polish].
- (1904, maja 22). *Dziennik polski*, 237 [in Polish].
- (1910). *Address directory of the royal capital city of Lviv*, 2, 576. Lwow [in Polish].
- (1923, marca 13). *Monitor polski*, 59 [in Polish].
- (1923, maja 23). *Gazeta Lwowska*, 114 [in Polish].
- Nitkiewicz, M. (Ed.). (1983). *Historic stoves of the Lancut Castle* (P. 19). Lancut: Muzeum-Zamek w Lancucie [in Polish].
- (1911). Contributions to the history of ceramics in Galicia. *Przegląd Ceramiczny*, 11 (13), 197—212 [in Polish].
- Description of buildings in the circular town of Zolochiv, June 10, 1816. *Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv; Department of Manuscripts. Czolowski's Fund*, 483/III, 15 [in Polish].
- Postcard from photograph. Lyon. City Hall. LL, early 20th century. *Archives du Salon des Anciennes*. Retrieved from: https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:FRAC069123_4_FI_01657.jpg (Last accessed: 29.05.2022).
- Salon of the old archives at the City Hall of Lyon*. Retrieved from: <https://picryl.com/media/salon-des-anciennes-archives-a-lhotel-de-ville-de-lyon-4fa8d2> (Last accessed: 27.05.2026).
- City Hall of Lyon. POP: la plateforme ouverte du patrimoine*. Retrieved from: <https://www.pop.culture.gouv.fr/> (Last accessed: 02.07.2022).

REFERENCES